

РЕЦЕНЗІЇ • REVIEWS

Катерина Дудич-Лакатош*^{ID}, Наталія Лібак**^{ID}

Парапатич Андреа. Регіональність угорської мови та середня освіта. Факти, проблеми, рекомендації. Будапешт : Tinta, 2020. 136 с.

Dudics Lakatos Kateryna, Libak Natalia

Parapatics Andrea. A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2020. 136 lap.

Ефективність викладання рідної мови та розробка відповідної методики належить до пріоритетних питань організації освітнього і мовного процесу в кожній країні. Праця, яка 2020 року з'явилася в Угорщині, стане гарним надбанням не тільки для педагогів Угорщини, а й України, яким доводиться працювати з учнями, які в побуті спілкуються угорськими говірками. Авторка книги пропрацювала вчителькою угорської мови в гімназії понад 10 років, а нині є викладачкою Університету «Паннон». Дослідження, пов'язані з діалектами і говорами, завжди залишаються актуальними незалежно від держави, адже більшість мовців спочатку засвоює мовні варіанти за місцем свого проживання, а з літературними стандартами рідної мови знайомиться вже в школі.

За минуле десятиліття з'явилося чимало публікацій, у яких наголошується на актуальній потребі оновлення методики викладання рідної мови та ефективності використання додаткових підходів із залученням варіантів рідної мови.

У цій книзі авторка збрала та систематизувала свої публікації у вітчизняних та закордонних наукових періодичних виданнях, поділившись із нами результатами своїх досліджень, досвідом практичної роботи та додавши до видання перелік завдань, які вона використовувала. У пропонованій роботі чітко відчувається відданість темі, особиста зацікавленість та ґрунтовні фахові обзнаність і знання. Підзаголовок монографії розкриває цілі, успішно реалізовані авторкою в книзі: 1. Спираючись на найновіші угорські та міжнародні наукові здобутки, окреслити теоретичні парадигми і ознайомити читачів з фактами стосовно регіоналізмів та їх сприйняття; 2. Через посередництво даних, зібраних і проаналізованих із залученням різноманітної методики, розкрити проблеми, які чекають свого вирішення; 3. Проілюструвавши закордонними прикладами та додавши багатий методичний матеріал, дати рекомендації стосовно вирішення цих проблем. Робить це авторка дуже тактовно, не звинувачуючи в нинішньому стані речей нікого,

* Катерина Дудич-Лакатош, доктор філософії (мовознавство), доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Берегове, Україна); e-mail: dudics.katalin@kmf.org.ua.

** Наталія Лібак, магістр філології, старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Берегове, Україна); e-mail: libak.natalia@kmf.org.ua.

зокрема й педагогів. Про це вона говорить як у передмові, так і в тексті роботи. На спільні проблеми книга шукає і пропонує спільні рішення.

Структурно монографія складається з авторської передмови, п'яťох великих розділів, двомовних підсумків і об'ємного списку літератури.

У першому розділі окреслені ті суспільні зміни, під впливом яких безсумнівно змінилася сфера вживання діалектів і говорів у всьому світі: загальноновживана літературна мова значною мірою вплинула на мовні варіанти і діалекти, але так само регіональні варіанти проникли в літературну мову. Термін *глокальність* (контамінація слів глобальний і локальний), що набуває все більшої поширеності, у випадку мовних варіантів та діалектів може виражати й функцію регіональної літературної мови. Адже такий варіант для будь-якої мови може виконувати для носіїв, які послуговуються діалектами й говірками, нормотворчу роль і при цьому втілювати місцеву (регіональну) ідентичність. А це вже зовсім не варіанти, що перебувають на межі зникнення, а щоденні засоби комунікації людей, які стали двомовними.

Як зазначає авторка на початку другого розділу, серед причин такої поширеної упередженої аттітюди є непослідовний, часто суперечливий значний потік інформації про регіональні різновиди, що впливає на мовців як через сферу освіти, так і через публічний простір. Для підтвердження цих гіпотез науковиця наводить у розділі результати двох досліджень.

Перше – це онлайн анкетне опитування про нелітературні варіанти мови, проведене серед 548 студентів денної форми навчання методом «снігової кулі». У ході опитування респонденти «... на теоретичному рівні засвідчили полінормативність і толерантність, але на практиці ці ж респонденти виправляють або навіть висміюють регіональні мовні явища, що здаються їм звичайними помилками» (с. 21).

Позицію старшого покоління стосовно мовних варіантів авторка вивчила, застосувавши для опитування соціолінгвістичну анкету «Нового діалектологічного атласу Угорщини»: для підтвердження або спростування своїх гіпотез вона здійснила аналіз даних, зібраних у 8 точках дослідження від 51 респондента. Опитана група позитивно відгукнулася про мововживання свого місця проживання, виразила толерантність і до інших регіональних різновидів. Усього лише 5 респондентів указали, що мають негативні враження від використання діалектів і говірок.

Результати третього розділу значною мірою сприяють ознайомленню з цими регіональними особливостями: авторка аналізує мовні дані, зібрані в ході емпіричного дослідження з використанням пасивної методики та методом спостереження. Ці дані підтверджують, що молоде покоління також знає і використовує діалектизми як усно, так і письмово.

Андреа Парпатич провела анкетне опитування серед гімназистів міста Таполца у 2014 (112 учнів) і 2018 (200 учнів) роках: молодь запитували про 88 діалектизмів з угорського діалектологічного атласу. Обидва опитування дають підстави стверджувати, що юнацтво віком 14–18 рр. знає і використовує частину запропонованих слів, звісно, різною мірою. Подібні результати зафіксовані і в ході опитування учнів міста Шюфок (2019 року опитано 60 школярів). Крім цього, авторка, пропрацювавши 10 років учителькою угорської мови в місті Таполца, мала можливість особисто спостерігати за мовленням учнів: на основі цього вона стверджує, що регіональні діалектні варіанти спостерігаються як в усному, так і в писемному мовленні дітей. Ці висновки науковиця ілюструє цитуванням численних уривків із контрольних і

випускних робіт, зазначаючи, що діалектизми вживають в освітньому процесі не тільки як «данину традиції» чи «цікавинку», а як частинку щоденного мовлення.

Вивчаючи щоденне мововживання, у наш час не можна оминати й лінгвістичного аналізу онлайн-простору. Андреа Папаратич методом випадкової вибірки збирила з публічних висловлювань та приватних розмов об'єктивні та суб'єктивні мовні дані для підтвердження своїх гіпотез. Авторка припускала, що в цих записах траплятимуться діалектні елементи, а вони викликають певну реакцію в читачів. Також вона припускала, що такі прояви більше відображають однонормовий підхід до мови. Висунуті гіпотези підтвердилися: реакції на регіоналізми, що трапляються в онлайн-просторі, – це висловлювання, що ґрунтуються на недостатніх знаннях, різноманітних мовних міфах і швидко поширюються/можуть поширюватися в широких колах, у різних публічних групах, де часто об'єднані зовсім незнайомі люди. Саме цю можливість важливо було б використати в усіх спільнотах (зокрема і в Україні) для поширення наукової підтверженої, достовірної інформації – це може бути інформація і про діалекти та говірки. Такі дані можуть зробити спільноту більш толерантною не тільки до мововживання інших, але й посилити власну локальну (мовну) ідентичність (с. 62).

У наступному розділі представлено результати емпіричного дослідження, проведеного серед 170 педагогів. Респонденти засвідчили прийнятну аттїюду, водночас їхні відповіді вказали на наявність чималої кількості помилкових стереотипів. Використання діалектів і говірок опитані вчителі приписують жителям села, старшому поколінню, закордонним особам та людям із низьким рівнем освіти. Корисною стала би підготовка практичних матеріалів із цієї теми.

У п'ятому розділі монографії читач може познайомитися саме з такими матеріалами. Спочатку Андреа Папаратич, використавши здобутки угорської та міжнародної науки, окреслює принципи та аргументи, які підтверджують факт рівноправності діалектів і літературної мови і сприяють поширенню аттїюди балансування та розрізнення функцій у будь-якій країні, будь-якій мовній спільноті. Авторка описує мовну ситуацію в Італії, Німеччині, Франції, Естонії, Польщі, Фінляндії, Шотландії, Північному Кіпрі. Найбільш прийнятним видається досвід Норвегії, тож його варто наслідувати передусім. Норвезькі двомовні учні засвідчили надзвичайно високі результати в різноманітних опитуваннях. Це є додатковим підтвердженням тих досліджень, які підтверджують позитивний вплив двомовлення (так само як і двомовності) на когнітивний розвиток. Також авторка наводить посібники, сайти та мобільні додатки, які допоможуть сформуванню і застосовувати двомовлення в різних сферах мови. Запропоновані дослідницею завдання можуть стати в пригоді не тільки в середній, але й у вищій освіті для ознайомлення з мовним регіоналізмом та поширення позитивного сприйняття. Корисним стане й аналіз текстів художніх творів, де окреслено роль і значення діалектів та мовних варіантів. Адже ці мовні явища постають у творах не тільки як стилістичні засоби: письменники підкреслюють ними прив'язаність до рідного дому, свою єдність із малою батьківщиною.

Монографія завершується двомовними висновками, у яких авторка висловлює переконання, що коли правильно підготовлені педагоги формуватимуть толерантне ставлення до регіональних мовних явищ, тоді наступні покоління матимуть до цих явищ позитивну аттїюду. У кінці книги наведено список літератури.

У монографії Андреа Папаратич проаналізувала дані, зібрані за допомогою різної методикита із залученням кількох тисяч респондентів різного віку, статі та рівня освіти. Проте їй удалося створити відчуття єдності й цілісності, адже кожне дослідження, подане в теоретичному обрамленні з багатою науковою літературою, порушує проблему, яка з точки зору ефективності викладання рідної мови, позитивної мовної свідомості, упевненого мововживання є надзвичайно важливою для кожної держави, кожної нації. Описані у книзі міжнародні практики, ретельно підібрані й опрацьовані завдання стануть корисними і при вивченні характеристик українських діалектів і говірок.

*Подано до редакції 16.04.2021 року
Прийнято до друку 23.04.2021 року*